

نگار کوثر بربر

گفاهریہ آثار مصوحت الدولہ شیراز

محمد حسین صاحبی ابرقوی

ہنگشتہ

زمستان ۱۳۹۱

سرشناسه : صالحی ابرقویی، محمدحسین،
 عنوان و نام پدیدآور: آن گوهر بی همتا: نگاهی به آثار مصور فرصت الدوله شیرازی / محمدحسین صالحی ابرقویی.
 مشخصات نشر : تهران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری : ۱۳۲ص.: مصور.
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۱۷۲-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
 عنوان دیگر : نگاهی به آثار مصور فرصت الدوله شیرازی.
 موضوع : فرصت شیرازی، محمد نصیر بن جعفر، ۱۲۷۱-۱۳۳۹ق.
 موضوع : نقاشان ایرانی -- قرن ۱۳ق.
 شناسه افزوده : فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران. موسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ۴۴۲۴۴ / ف ۹۸۹ ND
 رده بندی دیویی : ۷۵۹/۹۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۰۵۶۱۰۳

بنیاد
فرهنگستان
هنر

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

آن گوهر بی همتا

نگاهی به آثار مصور فرصت الدوله شیرازی

محمدحسین صالحی ابرقویی

صفحه‌آرا: بهمن رادمهر

طراح جلد: مرضیه سرمستی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۱

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

چاپ دیجیتال فرهنگستان هنر

ISBN 978-964-232-172-8

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۱۷۲-۸

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه : تهران - انتهای خیابان فلسطین جنوبی - خیابان لقمان ادهم - بن بست بوذرجمهر - شماره ۲۴ - مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن».

تلفن: ۶۶۴۹۸۶۹۲-۴ - دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲ - صندوق پستی: ۱۳۷۷ - ۱۳۱۴۵

پست الکترونیک : art.publishing@yahoo.com

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی عصر - نرسیده به چهارراه طالقانی - شماره ۱۵۵ - ساختمان مرکزی فرهنگستان هنر. تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

فروشگاه اینترنتی: www.matnpublishers.ir

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول: احوال هنرمند	۵
فصل دوم: آثار مصور فرصت‌الدوله	۲۳
الف) نقاشیهای کتاب آثار عجم	۲۳
ب) نقاشیهای کتاب دریای کبیر	۵۷
ج) تابلوها	۶۹
د) قلمدان‌نگاری	۷۶
فصل سوم: ستهای نگارگری در نقاشی فرصت‌الدوله	۸۱
سخن آخر	۱۲۹

مقدمه

عصر یکی از روزهای بهاری سال ۱۳۸۴ برای بررسی و ریشه‌یابی نقوش قلمزنی شیراز (که به نقوش تخت‌جمشیدی معروف است) به حجره‌ی یکی از استادان این فن به نام آقای حمیدی شیرازی واقع در سرای مسیر (واقع در بازار وکیل شیراز) رفتم. آقای حمیدی ظرف نقره‌ای را که نقوش بسیار زیبایی، استادانه بر آن قلم‌زده شده بود، پیش رویم نهاد. وقتی از سابقه‌ی ظرف جويا شدم، وی برایم گفت: که این ظرف توسط بهترین استاد قلمزن دوره‌ی قاجار، استاد محمد اسماعیل قلمزنی شده و طرح نقوش آن را نقاش معروف همعصرش فرصت شیرازی برایش کشیده. آنجا بود که برای اولین بار با فرصت‌الدوله شیرازی و هنرش آشنا شدم، و در حقیقت شیفته‌ی او گردیدم. این شیفتگی به آن حد بود که جلدی از بهترین سالهای جوانیم را صرف شناخت او و هنرش کردم، و حاصلش مجموعه‌ی پیش روی شماست. اما پیش از شروع این مجموعه ذکر دو نکته به نظر لازم می‌آید.

اول آنکه، فرصت‌الدوله شیرازی به عنوان یکی از بزرگان و رجال فارس در عصر قاجار تاکنون شناخته شده است. اما ویژگیهای شخصیتی و تواناییهای وی در زمینه‌های مختلف هنری و فرهنگی و علمی، موجب شده تا آثار مصور وی آنگونه که باید شناخته نشود، گو آنکه این آثار تأثیرات شگرفی بر هنرهای سنتی فارس همچون هنر — صنعت قلمزنی، ساخت زیورآلات سنتی، گچ‌بری و کاشی‌کاری و قالی‌بافی و جز آن داشته است و دامنه‌ی این تأثیرات در بسیاری از این‌گونه هنرهای سنتی فارس هنوز زنده و جاری است. مجموعه‌ی پیشروی به بررسی این آثار فرصت خواهد پرداخت.

دوم آنکه، همانگونه که ذکر شد، فرصت را باید از هنرمندان دوره‌ی قاجار بر شمرد و لاجرم آثار مصور وی نیز ویژگیهای تصویری این دوره را با خود خواهد داشت. نکته‌ی قابل ذکر آنکه تا چندی پیش، بسیاری از تاریخ‌نگاران، نگارگری دوره‌ی قاجار را به عنوان دوره‌ی انحطاط هنر ایرانی

معرفی می‌کردند، که در آن سنتهای هنری گذشته به دست فراموشی سپرده شده است. اینکه معنی واقعی واژه سنت و سنتهای نگارگری ایرانی چیست و آیا در هنر فاجاری به فراموشی سپرده شده و یا به شکلی متفاوت بدان پرداخته شده است، موضوعی است که در بررسی آثار فرصت بدان خواهیم پرداخت.

جا دارد پیشاپیش از خوانندگان فهیم این مجموعه به جهت نواقص آن عذرخواهی کرده، همچنین از کمکهای بیدریغ بزرگانی چون دکتر سید سعید زاهد، ریاست وقت بنیاد فارس‌شناسی که این مجموعه بدون مساعدت ایشان یقیناً به نتیجه نمی‌رسید کمال سپاس‌گزاری را داشته باشم. همچنین از استادان دکتر منصور رستگار فسایی و آیدین آغداشلو که این مجموعه به ایشان تقدیم شده تشکر کنم. همچنین جا دارد از گرامیانی چون استاد علیرضا آیت‌اللهی که با مطالعه دقیق متن، نظرات بسیار ارزنده‌ای در جهت تصحیح و تدوین بهتر این مجموعه ارائه کرده‌اند سپاس‌گزاری کنم.

رحمت چاپ این مجموعه را بزرگواران هنردوست در فرهنگستان هنر عهده‌دار شدند، بنابراین جا دارد در اینجا از آقای اسماعیلی و همکاران محترم‌شان در آن مجموعه به ویژه آقایان چراغچی و رکنی، کمال قدردانی و سپاس‌گزاری را به جای آورم.

نه حسنت آخری دارد نه سعدی را سخن پایان
بمیرد کشته مستسقی و دریا همچنان باقی

محمدحسین صالحی ابرقوئی

بهار ۸۸